

УДК 378.4.014/.018

ГНЕЗДІЛОВА Кіра Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки вищої школи
і освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
e-mail:kiragnez@gmail.com

ВЗАЄМИНИ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТІВ

Університетська корпорація відрізняється особливими взаєминами між суб'єктами освітнього процесу. Деякі з них на сьогоднішній день здаються досить звичними, хоча мають свою історію. На характер взаємин впливали суспільно-політичні умови та трансформація організаційних структур самого університету. Історичний екскурс до витоків становлення взаємин в університетській корпорації дозволяє пояснити характерні для неї явища.

Ключові слова: взаємини, ділові взаємини, особисті взаємини, викладач, студент, адміністрація, університетська громада.

Постановка проблеми. Проблемі підготовки науково-педагогічних кадрів на сучасному етапі реформування вищої освіти приділяється особлива увага. У цілому в сучасній системі вищої освіти можна назвати декілька провідних тенденцій, які позначаються на освітньо-професійній підготовці викладачів вищої школи: підвищення рівня професійної компетентності та системний професійний саморозвиток, самовдосконалення викладача; посилення ролі його методичної підготовки й забезпечення сприятливого освітнього середовища; тенденція до безперервного процесу розширення функцій викладачів; участь викладачів у різноманітних наукових міжнародних проектах; посилення ролі викладача у забезпеченні якості освіти, зокрема й дотримання академічної доброчесності; підвищення культури ділової та міжособистісної взаємодії викладача та студентів в освітньому процесі, а також між викладачами, та викладачами і адміністрацією вишу.

Особливу увагу привертає остання з названих тенденцій. Запропоновані на сьогодні університетами освітні програми підготовки майбутніх викладачів вищої школи різняться своєю змістовою наповненістю. Однак вони зорієнтовані у більшості на питання, пов'язані з організацією й управлінням освітнього процесу у вишах, вирішенням проблем методичного і психологічного характеру та ін. Відзначимо що в процесі магістерської підготовки майбутніх викладачів більше уваги варто приділяти питанням вибудовування ділових і особистісних взаємин з усіма суб'єктами університетської корпорації. Однак у змісті психолого-педагогічних курсів для магістрантів у своїй більшості акцентується увага на характері взаємин між викладачами і студентами, зокрема його психологічна складова. Безсумнівно, важливою є обізнаність викладача з психологічною стороною побудови взаємин і вибудовування відповідної поведінки зі студентами у ході організації й проведенні навчальних занять. Нажаль, у меншій мірі представлені для вивчення матеріали, присвячені взаєминам (особистісних і ділових) між викладачами, викладачами та адміністрацією, а також історичним аспектам, що є «ключем» для їх обґрунтування в університетській корпорації сьогодні. Тому деякі питання є незрозумілими для сучасного викладача або магістранта, який в подальшому планує присвятити себе викладацькій і науковій діяльності в університеті, хоча вони мають своє історичне обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різноманітних аспектів розвитку університетів й університетської освіти у різні часи висвітлені у напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних вчених (В. Андрущенко, П. Вандермеш, Л. Ван Хааске, А. Глузман, Н. Дем'яненко, С. Курбатов, О. Мещанінов, В. Огнев'юк, Б. Рідінгс, З. Самчук, С. Сорочан, Н. Терентьева, П. Уваров та ін.).

Специфіка взаємин між членами університетської громади описана на сторінках праць науковців різних часів, зокрема й сучасності (Ж. Верже, В. Вернадський, Т. Жуковская, К. Казакова, Р. Колінз і С. Рестіво, М. Костомаров, С. Куделко, Д. Ліхачов, П. Уваров та ін.). У більшості досліджень увага акцентується на характері взаємин окремих суб'єктів університетської спільноти (між студентами, студентами і викладачами, між викладачами, адміністрацією і викладачами/ студентами) у різні часи розвитку університетів. Проте поза увагою залишається узагальнена характеристика взаємин всіх суб'єктів університетської спільноти в історичному ракурсі в залежності від впливів різноманітних чинників.

Мета статті. З огляду на все вище сказане, розглянемо особливості вибудовування взаємин між суб'єктами університетської корпорації в історії університету, і узагальнимо деякі результати проведеного дослідження в ракурсі цієї проблематики з проекцією на життєдіяльність сучасного університету.

Виклад основного матеріалу. Університетській корпорації, починаючи з моменту свого утворення, притаманна специфіка взаємовідносин всіх суб'єктів освітнього процесу. Інтерес представляє характер взаємин у системах: «викладач – студент (студенти)», «викладач – викладач (колектив викладачів)», «викладач – адміністрація університету», «студенти – адміністрація університету».

Відзначимо, що взаємини між суб'єктами університетської корпорації змінювалися з часом, і не тільки. На їх характер впливали різні чинники. Як зазначає у своїй роботі К. Казакова, зміни суспільно-політичних умов і трансформація організаційних основ університету визначили соціально-професійний образ студентів і викладачів [1]. Проте, як показали результати наукового пошуку, простежується й обернений причинно-наслідковий зв'язок: особливості побудови взаємин між окремими суб'єктами університетської спільноти, зокрема між окремими науковцями (науковими школами) призвели до змін у соціальній організації самої науки.

Взаємини між викладачами. Викладач в системі взаємин університетської спільноти формує і одночасно відчуває вплив офіційних взаємин у всьому їх різноманітті. Офіційні взаємини вимагають застосування певної моделі корпоративної поведінки, в якій відображені соціальний ранг і соціальна роль, рівність або відмінність соціальних статусів. В офіційних взаєминах викладачів університетів простежується тенденція не втручатися в поле професійної компетентності іншого викладача, тому що це зазвичай призводить до ділових конфліктів. Офіційні відносини між викладачами в університетах значно складніше, ніж в школі. Це пояснюється більш складною структурою офіційної ієрархії в університетах (посада, науковий ступінь), залежністю навчального навантаження і оплати за працю від соціального рангу викладача. На офіційні взаємини впливають стаж роботи і вік викладача. Правила вибудовування таких взаємин між викладачами однакового рангу у вищій школі мають давню історію, вони підтвердили свою доцільність.

Вибудовування взаємин між викладачами на різних етапах розвитку університету можна простежити на основі вивчення спогадів і автобіографій студентів і викладачів. Між викладачами часто виникали конфлікти різного характеру. Так, звертаючись до історії розвитку перших університетів, дослідники зазначають, що між викладачами виникали конфлікти: пов'язані з обвинуваченнями в «крадіжці» учнів (разом із супутнім доходом і платою за випробування); через належність до різних факультетів

(у Парижі члени факультету мистецтв скаржилися, що богослови контролюють їх навчання; в інших місцях засуджувалась зарозумілість докторів права); між магістрами через відмінності в соціальному статусі (причини конфліктів обмежувалися сферою корпоративної ідентичності); через приналежність до різних національностей (протистояння магістрів чехів і німців у Празі 1409 р.); конфлікти на професійній основі як форма інтелектуальних зіткнень [2].

Нерідко причинами конфліктів у професорській корпорації були і наукові переконання. У своїй праці Р. Колінз і С. Рестіво аналізують причини конфліктів і суперечок між відомими науковцями-математиками, і їх наслідки на зміни у соціальній організації науки математики [3]. Серед причин конфліктів відомих вчених автори називають проблеми: паралельних відкриттів і питання першості (Ньютон – Лейбніц), націоналістичної упередженості (наслідки конфлікту Ньютона – Лейбніца), проблема порушення таємниці (Кардано – Тарталья), утиск конкуруючих ідей (Коші – Пуассон – Абель – Галуа), повне привласнення чужих ідей (де Лопіталь, Грегорі, Бернуллі), боротьба за контроль над університетськими позиціями, журналами та науковими товариствами (Кантор – Кронекер) [3].

Описуючи конфлікти між вченими, автори приходять до висновків, що інтелектуальний прогрес, що супроводжував ці суперечки необхідно аналізувати у ракурсі змін організаційних форм самої науки математики. Так, зі суперечки Кардано – Тарталья розпочинається падіння патріархальної організації інтелектуальної власності і системи змагань між математиками: засекреченість загальних методів і публікація окремих задач і розв'язків поступалися місцем інтелектуальному змагання навколо більш абстрактних ідей. З конфлікту Ньютона – Лейбніца розпочинається перехід від традиційних форм патронажу до більш стабільного урядовому патронажу, що здійснюється через академії. Цей перехід, за переконаннями авторів, пов'язаний й зміною у комунікаціях між науковцями того часу: від неофіційної комунікаційної мережі, котра формувалася навколо «центрів» обміну науковими посланнями, до більш «безособової» арени наукових журналів. Скандал з Абелем і Галуа у Французькій академії, насамперед, вказує на занепад інституту централізованого патронажу і на підйом університетів, орієнтованих на дослідницьку діяльність (заснування у 1810 р. Берлінського університету). Суперечки Кантора – Кронекера відбувалися в епоху, коли незначна елітарна університетська мережа перетворювалася в математичне співтовариство у світовому масштабі (проведення першого міжнародного конгресу математиків у Цюриху у 1897 р., утворення спільнот математиків) [3].

Доволі часто конфлікти між окремими вченими переростали у колективні конфлікти між науковими школами з конкуруючими програмами. Однак суперечки виникали не лише між представниками різних наукових шкіл, але й у середині самої школи. Більш детально це розглянуто в роботі А. Олейника, присвяченій інституційному поясненню дефіциту спілкування в науці. Автор називає два ідеальні типи інституційної організації сучасної науки: школу і гурток. При цьому, характеризуючи специфіку спілкування у середині наукової школи (спільнота учених, поєднаних прихильністю до однієї і тієї ж теорії і, як правило, тих, хто навчався у одних і тих же людей), дослідник підкреслює, що у ній домінує монологічний принцип спілкування в системі «Учитель – Учень». «Під погрозою інтриг і внутрішнього розколу члени школи не можуть допустити більш-менш серйозній критиці «основ», сформульованих її батьком-засновником. Монолог Учителя може лише доповнюватися хором, а не перебиватися іншим соло» [4]. Як приклад порушення цієї тези, автор наводить конфлікт, що виник між Учителем З. Фрейдом і його учнем К. Юнгом, причиною якого стала відкрита критика з боку останнього поглядів свого вчителя і прагнення мати і відстоювати власні думки.

Набагато пізніше зустрічаємо іншого роду причини конфліктів між представниками професорської корпорації, зокрема комерційна або так звана підприємницька діяльність викладачів. Так, наприклад, в Харківському університеті звичайним способом заробітку деяких викладачів було «пансіонерство» – здача студентам в найм своїх квартир, або «учнівство» перед здачею іспитів з пристойною винагородою. Студенти могли розраховувати на якусь лояльність з боку таких викладачів під час здачі іспитів [5].

Найчастіше самі студенти ставали причиною конфлікту між викладача. Зокрема якщо це стосувалося підтримки переконань студентів, які виступали проти порушень їхніх свобод. Так, М. Костомаров у своїй автобіографії описує початок студентських смут у Петербурзькому університеті, причиною яких стали розпорядження, сформульовані комісією з професорів, і, які розцінювалися студентами як посягання на їх свободи. Серед таких розпоряджень ним називаються такі: «... 1) призначення цензу для вступу до університету, що простягалася до семи неоподатковуваних мінімумів доходів щорічного внеску без всякого винятку для бідних, так що в університет мали можливість вступати лише люди заможні; 2) заборона студентських сходок і знищення студентських кас для допомоги бідним студентам; 3) заборона влаштовувати в будівлі університету концерти, спектаклі і літературні вечори з метою поповнення студентської каси; 4) закриття університетських аудиторій для осіб жіночої статі і допущення сторонніх осіб не інакше як з особою платою і особливими квитками; 5) зобов'язання, покладене на студентів, при вступі до університету брати друковані правила, так звані матрикули» [6]. При цьому сама комісія з викладачів поділилася на три «партії»: перша – підтримувала введення підготовлених розпоряджень; друга група професорів – опозиція, і як прояв своєї незгоди ними були подані прохання про відставку; третя група дотримувалася нейтралітету. У результаті чого між професорами виникали конфлікти, що переростали надалі у неприязнь. Як зазначає сам М. Костомаров, після студентських смут між ним та іншими викладачами раніше теплі дружні взаємини стали більш прохолодними.

Взаємини між представниками студентської корпорації. У житті університетів досить часто траплялися конфлікти між студентами, причини яких були пов'язані з особистими антипатіями, різницею у віці, культурі, майновому стані, в рівні успішності і характері взаємин з викладачами. Відзначимо, що конфлікти між студентами на ґрунті національних відмінностей мали місце в університетах, розпочинаючи з часу їх утворення (між представниками різних націй), й пізніше. Описуючи студентські смуті, які мали місце в університетах в першій половині XIX ст., М. Костомаров зазначає: «В університеті св. Володимира студентське питання стикалося вже з національним, домішуючи ворожнечу між поляками і росіянами» [6].

Для попередження і розв'язання цих та інших конфліктів між представниками студентської спільноти створювалися певні корпоративні документи – статuti. Вони відображали специфіку навчального закладу, характер влади в ньому. У цих статутах були визначені обов'язки студентів, описані санкції, що накладаються на них у разі порушення статуту, і умови, коли саме ці санкції повинні здійснюватися і ким. Таким чином, статут виступав в ролі механізму, регулятора взаємин університетської спільноти. Так, студентам Петербурзького університету у момент урочистої церемонії зарахування до університету видавалися правила поведінки, складені латиною. Приймаючи їх, молоді люди обіцяли їм слідувати, на знак чого замість присяги подавали ректору праву руку.

Серед видів покарань практикувалися м'які (догана ректора, обмеження свободи пересування, що було важливо для казенних студентів, що жили на території університету) і суворі (карцер і виключення з університету). Найсуворішим покаранням

було виключення без права вступати до російського або закордонного університету, бо просто виключений міг знову поступити в той чи той університет [7].

Основні причини дисциплінарних стягнень мало змінювалися з роками. У своїх роботах дослідники (Т. Жуковська, І. Посохов) вказують на такі правила, порушення яких погрожували студентству стягненням або карцером: недотримання форми, невиконання наказів, сварки між студентами, «нескромні вчинки», такі як відвідування німецького клубу на Василівському острові, куди вхід студентам було заборонено, пияцтво, гра у карти, куріння тютюну, участь в громадських гуртках, проголошення публічних промов та ін. Крім того, каралися: відсутність на лекції без поважної причини, грубі відповіді професорам під час лекцій, недотримання пристойності в аудиторіях для занять. Важкою провиною були «зухвалі пояснення» студента, за які можна було отримати сім днів карцеру. Однак, за результатами дослідження К. Казакової, рішення про дисциплінарне покарання залежало не тільки від тяжкості студентського проступку, а й від особистих взаємин студентів і членів професорської корпорації [1].

Крім вище зазначених правил і дисциплінарних стягнень, студенти були позбавлені права вибору викладача, термінів навчання, курсів лекцій, форми занять. Тому як відповідь на зазіхання на свої академічні свободи, студенти застосовували різні способи манкірування лекцій [1].

Розробивши механізм розв'язання дисциплінарних ситуацій, закордонні університети зіткнулися з такими академічними проблемами як списування, нечесність у навчальній діяльності, в академічних випробуваннях. Академічні чесноти і зокрема боротьба за якість освіти, чесність студентів у навчальній і науковій діяльності викликали появу таких корпоративних документів як кодекс честі студента (Honor Code). Уважається, що вперше він був прийнятий за сприяння Т. Джефферсона в коледжі Вільямса і Мері (США), у 1893 р. зусиллями Б. Таркінгтона і Ч. Оттлі кодекс честі був запроваджений у Принстонському університеті, а потім і в інших.

Відзначимо, що в американських університетах одними з активних учасників в розробці і введення статутів або кодексів честі були самі студенти. Оскільки розробка корпоративних документів в університеті повинно бути консолідованим процесом. Для американських університетів Кодекс честі – це метод організації студентського самоврядування. Дотримання Кодексу є однією з функцій діяльності Студентського самоврядування в американських університетах і коледжах.

У вітчизняних університетах ініціаторами введення правил і норм у вигляді розпоряджень завжди була адміністрація або комісія з числа професорів, що, як в наслідок показує історія, викликало шквал обурень з боку студентів, оскільки порушувалися, на їхню думку, академічні свободи. Ухвалення документа «зверху» завжди супроводжується проявами невдоволення більшої частини представників університетської спільноти, як наслідок – керівництво відчуває опірність з їх боку. Оскільки мова йде про зміни цінностей, стереотипів поведінки, що сформувалися в університеті протягом довгого часу. На сьогоднішній день докорінно ситуація не змінилася. Багато університетів, розуміючи необхідність і важливість розробки і впровадження Кодексів честі або Кодексів корпоративної культури університетів, все ж діють тим же способом. Хоча зазначимо і той факт, що залучення студентів і викладачів в роботу зі спільного складання правил і норм поведінки в університеті (по суті, оформлення існуючої корпоративної культури вишу у вигляді нормативного документа) не зустрічається у останніх очікуваного натхнення і активності.

Взаємини між викладачами і студентами в історії університету. Історія університетів має доволі багато описів конфліктних ситуацій, дієвими особами яких є викладачі і студенти. Причиною конфліктів між ними був не лише освітній процес.

У середньовічному університеті оплата праці викладачів й оренда приміщень для занять здійснювалась на договірних умовах і доволі часто слугувала причиною конфліктів між викладачами і студентами. У XII ст. П'єр Абеляр, відомий французький філософ і поет, був одним із кращих викладачів Парижу. У своїй автобіографічній книзі «История моих бедствий» він скаржився, що студенти постійно намагаються занизити оплату за основні (ординарні) лекції і відмовляються платити за додаткові (екстраординарні) лекції [8].

У ракурсі заявленої проблематики виникає питання про особливості спілкування між професурою і студентами в історії університету. На теперішній час вивченню особливостей спілкування «викладач – студент» присвячені дослідження психологів і педагогів. У своїх роботах вчені розкривають психологічні та педагогічні аспекти спілкування викладача і студента. Наприклад, описуються (М. Філоненко) характерні для викладача моделі спілкування зі студентами: «Монблан», «Китайська стіна», «Локатор», «Робот», «Я сам», «Гамлет», «Друг» і «Глухар» [9, с. 173–174]. При цьому всі зазначені моделі негативно позначаються на ефективності і результативності діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу університету: як викладача, так і студента. На жаль, автором не наводяться приклади моделей, на основі яких вибудовується позитивне взаємодія між викладачем і студентами.

Відзначимо, що манера і характер спілкування між суб'єктами освітнього процесу також має свою історію. У зв'язку з цим становить інтерес дослідження К. Казакової, в якому на основі спогадів студентів, викладачів і архівних документів показано еволюцію практики мовного спілкування членів університетської корпорації, зокрема в першій половині XIX століття. На початку (перша чверть XIX століття) було розповсюджено звернення до студентів і службовців університету на «ти», яке в подальшому змінилося на шанобливо-коректне [1].

Своє ставлення до викладача часто студенти висловлювали за допомогою оплесків. При цьому вони в одному випадку свідчили про добре ставлення і подяку, в іншому – про невдоволення і презирство до лектора [1]. Яскраві приклади вираження студентами свого ставлення до викладача за допомогою оплесків продемонстровані неодноразово у своїх спогадах М. Костомаровим [6].

Підтримуємо твердження К. Казакової, згідно з яким, описуючи і характеризуючи взаємини професури і студентства, слід враховувати значення індивідуального початку – типів особистості представника професорської корпорації [1]. У цьому ракурсі цікавими є «портрети» викладачів Петербурзького університету 1860-х років, описані в автобіографії М. Костомаровим. Зокрема барвисто охарактеризовані як якості професорів, а й особливості вибудовування ними взаємин з колегами і студентською аудиторією.

Відзначимо також неоднозначне ставлення деяких викладачів до студентів (слухачів курсів) жіночої статі в історії університетів, і як наслідок вибудовування відповідних з ними взаємин і стилів спілкування в ході освітнього процесу. Доказ цьому знаходимо в роботі «Книга беспокойств» Д. Ліхачова. Так, згадуючи своє навчання у 20 роках XX століття в Ленінградському університеті, він описує заняття з логіки професора О. І. Введенського, який «... жінок відкрито не визнавав здатними до логіки. ... Він ставив студенткам «залік», підкреслено не питаючи їх, зрідка відпускаючи тільки іронічні зауваження з приводу жіночого розуму» [10, с. 87]. Однак вважаємо, що цей напрям потребує окремого вивчення.

Висновки. Узагальнимо все вищевикладене. Університетська корпорація відрізняється особливими взаємовідносинами між усіма суб'єктами освітнього процесу. Деякі особливості відносин між суб'єктами освітнього процесу в університеті, які сьогодні здаються досить звичними і буденними, мають свою історію. На характер

взаємин в університетській корпорації впливали суспільно-політичні умови та зміни організаційної структури самого університету. Вивчення різноманітних джерел інформації умотивувало до висновку, що конфлікти та суперечності між науковцями/ науковими школами призводили до змін форм соціальної організації самої науки (на прикладі математики). Описано причини і наслідки конфліктів в студентському середовищі, у викладацької корпорації, і університетському співтоваристві в цілому на основі вивчення різноманітних матеріалів, в тому числі і автобіографій відомих вчених. Обґрунтовано, що статuti або кодекси, прийняті в університеті, по-різному сприймаються представниками університетської корпорації. Це залежить від того, обмежують чи вони свободи студентів і викладачів, або дають можливість бути чесними по відношенню до себе і до інших в освітньому процесі університету. Окремої уваги потребує вивчення питання про взаємини між викладачами та адміністрацією через призму історії університету, що є перспективами подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Казакова К. С. Специфика отношений профессором и студентов в русском университете первой половины XIX века // Научные проблемы гуманитарных исследований. 2010. – №2 – С. 72-79.
2. Верже Ж. Средневековый университет: учителя / Ж. Верже // Вестник высшей школы. – 1997. – № 5. – С. 36 – 40.
3. Collins R., Restivo S. Robber barons and politicians in mathematics: a conflict model of science / R. Collins, S. Restivo // Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie. –1983. – Vol. 8, № 2. – PP.199–227.
4. Олейник А. Н. Дефицит общения в науке: институциональное объяснение./ А. Н. Олейник // Общественные науки и современность. – 2004. – № 1. – С. 41-51.
5. Куделко С. Деловая активность преподавателей Харьковского императорского университета в XIX веке (к постановке проблемы) // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Історія. – 2014. – №. 49 (спец. вип.). – С. 69-77.
6. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – Київ.: Либідь, 1994. – 384 с («Літературні пам'ятки України»).
7. Жуковская Т. Н. Как жили студенты Петербургского университета в первой половине XIX века [Электронный ресурс] / Жуковская Т.Н. // Журнал «Санкт-Петербургский университет». – №10 (3835). – 2011. – Режим доступа : <http://journal.spbu.ru/?p=709>
8. Петр Абеляр История моих бедствий [Текст] / Петр Абеляр; перевод с лат. С.С. Неретиной ; [примеч. С.С. Неретиной] / Послесловие С.С. Неретиной, Рос. акад. наук, Ин-т философии. – Москва : ИФРАН, 2011. – 125 с.
9. Філоненко М. М. Психологія спілкування : підручник. / М. М. Філоненко. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
10. Лихачев Д. С. Книга беспокойств: Воспоминания, статьи, беседы. / Д. С. Лихачев. – Москва : Издательство Новости, 1991. – 526 с.

References

1. Kazakova, K.S. (2010). Specificity of relations of professors and students in the Russian university of the first half of the XIX century. *Nauchnye problemy gumanitarnykh issledovaniy (Scientific problems of humanitarian research)*, (2), 72-79 (in Russ.)
2. Verger, J. (1997). Medieval University: teachers. *Alma mater*, 5,36-40 (in Russ.)
3. Collins, R., & Restivo, S. (1983). Robber barons and politicians in mathematics: a conflict model of science. *Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, 199-227.
4. Oleynik, A.N. (2004). Deficit of communication in science: an institutional explanation. *Obshchestvennye nauki i sovremennost' (Social sciences and modernity)*, (1), 41-51. (in Russ.)
5. Kudelko, S. (2014). Business activity of teachers of the Kharkov Imperial University in the XIX century (to the formulation of the problem). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina Serii: Istorii, (49 (spets. vyp.)) (Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin). Series: History, (49 (special edition))*, 49, 69–77 (in Ukr.)
6. Kostomarov, M. (1994). *Slavic mythology* / Mykola Kostomarov; [emphasis, note I.P.Betko, A.M.Polotay]. Kiev: Lybid. (in Ukr.)

7. Zhukovskaya T.N. (2011) How students of St. Petersburg University lived in the first half of the XIX century. *Zhurnal «Sankt-Peterburgskij universitet» (St. Petersburg University Journal)*, 10(3835). Retrieved from <http://journal.spbu.ru/?p=709> (in Russ.)
8. Abelard, P. (2011). *History of my disasters*. Moscow: IFRAN. (in Russ.)
9. Filonenko, M.M. (2008). *Psychology of communication: textbook*. Kiev: Center for Educational Literature (in Ukr.)
10. Likhachev, D.S. (1991). *The book of anxieties: memories, articles, conversations*. Moscow: Publisher News (in Russ.)

GNEZDILOVA Kira

Doctor of Science (Pedagogical Sciences), Professor of Pedagogy of higher educational establishment and educational management, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

RELATIONS BETWEEN THE SUBJECTS OF EDUCATIONAL PROCESS IN THE HISTORY OF UNIVERSITIES

Abstract.

Introduction. The university corporation has special relations between all subjects of the educational process. Some peculiarities of these relations, rather habitual and routine today, have their own history. The nature of the relationship in the university corporation was influenced by socio-political conditions and changes in the organizational structure of the university itself. Historical retrospective of the relationship enables us to explain its characteristic phenomena.

Purpose. The aim of the study is to reveal the peculiarities of building relationships between the subjects of the university corporation in the history of university, and the synthesis of the research results concerning the modern university life.

Methods. The study of various materials makes it possible to describe the relationships between the subjects of the university community in the history of universities. To complete the research, content analyses of scientific sources is used, namely the autobiographies of prominent scholars and other documents on the organization of educational process in universities at various times of their activity.

Results. The teacher in the system of university relationships both forms and experiences the influence of official relations in their full diversity. Official relations require the certain model in corporate behavior reflecting the social rank, social role, equality or difference in social statuses. University teachers in their official relations tend not to interfere in the field of the professional competence of another teacher, as it usually leads to business conflicts. Conflicts of different nature have been often encountered between teachers in the history of universities. They were associated with the allegations on the “theft” of students, belonging to different departments, nationalities, differences in social statuses, conflicts on the professional basis as the form of intellectual collisions. Particular attention should be paid to contradiction between scientists and scientific schools that led to the changes in the organizational forms of the science itself. Often the students themselves became the cause of the conflict between teachers.

The university life has often witnessed the conflicts between students. The reasons were connected with individual dislike, difference in age, culture, property status, level of success, and the nature of the relationship with teachers. To prevent and resolve the student community conflicts, certain corporate documents – statuses – were created. They reflected the specifics of the institution, the nature of power in it. The statuses (codes) accepted at the universities, are differently perceived by the representatives of the university corporation. It depends on whether they restrict students and teachers’ freedoms and rights, or give them the possibility to be honest with themselves and others in the educational process of the university.

Originality. The scientific novelty of the research results is that the relations between the subjects of educational process are characterized. In particular, the relations between students, between students and teachers, and between teachers in the history of the university have been analyzed.

Conclusion. The study of various sources of information has made it possible to conclude that the relationship between the representatives of the university community was influenced by social, economic and political factors at different stages of the history of university. Conflicts and contradictions between scholars and scientific schools have led to changes in the forms of social

organization of the science itself. The study of relations between teachers and authorities in the history of the university needs particular attention, which is the prospect of further scientific research.

Key words: *relationship, business relations, personal relations, teacher, student, administration, university community.*